

Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

Проф. *Ірина С. І.*
з науково-педагогічних робіт
проф. Ірина С. І. 02125266

“31” *серпня* 2021р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

“Професійна майстерність організатора освітнього простору”

Освітня програма «Освітні, педагогічні науки»

Рівень освіти Другий (магістерський)

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

галузь знань 01 Освіта /Педагогіка

Івано-Франківськ – 2021 рік

Робоча програма з “Професійна майстерність організатора освітнього простору” для студентів другого магістерського рівня спеціальності 011Освітні, педагогічні науки

„27” серпня, 2021 р. – 14 с.

Розробник: Ковальчук Віра Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика

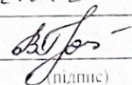
Протокол від “27” серпня 2021 р. № 1

Завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Б.Ступарика

„27” серпня 2021р.

(підпис)

(Прокопів Л.М.)
(прізвище та ініціали)

Схвалено науково-методичною радою факультету
Протокол від “27” серпня 2021р. № 1

„27” серпня 2021р.
Голова
(підпис)

(Р.Я.Романишин)
(прізвище та ініціали)

©Ковальчук В.М., 2021 рік

©Прикарпатський національний
університет імені В.Стефаника, 2021рік

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітній рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 – Освіта /Педагогіка	Вибіркова	
	Освітні, педагогічні науки		
Модулів –	Спеціальність : 011 Освітні, педагогічні науки	Рік підготовки:	
Змістових модулів – (назва)		1-й	1-й
Загальна кількість годин - 90		Семестр	
		2-й	2-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1 самостійної роботи студента – 2	Освітній рівень: <u>другий (магістерський)</u>	Лекції	
		10	4 год.
		Практичні	
		20	6 год.
		Самостійна робота	
60	80 год.		
		Вид контролю: залік	

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить:

для денної форми навчання – 33,3%/66,6%
для заочної форми навчання – 11,15/88,8%

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета: ознайомлення студентів з особливостями професійно-педагогічної діяльності організатора освітнього простору; педагогічна підготовка фахівців освітнього рівня “магістр” до педагогічної діяльності у загальноосвітніх закладах та закладах вищої освіти, а також до взаємодії з людьми у різноманітних установах, що має характер управлінської, організаторської та освітньої діяльності фахівця.

Завдання: поглиблення уявлень студентів про освітній процес шляхом опертя на знання та творче використання ними основного курсу педагогіки, філософії як методологічної бази та психології як теоретичної основи; сприяння розвитку їхньої компетентності в організації педагогічної діяльності; вироблення у студентів адекватного розуміння сутності педагогічної діяльності як такої, організації взаємодії викладача зі студентами, при якій всі учасники освітнього процесу виступають рівноправними суб'єктами, партнерами; формування у студентів цілісної системи фахових знань, а також професійних умінь компетентної організації педагогічної взаємодії, спрямованої на розвиток особистості кожного студента; підготовка студентів до здійснення професійно-педагогічної діяльності в навчальних закладах, до взаємодії з людьми у різноманітних установах, що має характер управлінської, організаторської та освітньої діяльності фахівця.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

Знати: сучасні філософські засади педагогічної та управлінської діяльності; складові педагогічної майстерності викладача; базові ціннісні орієнтації педагога; особливості педагогічного спілкування; складові невербальної поведінки педагога; типи, структуру, динаміку конфліктів у педагогічних ситуаціях, шляхи їхнього розв'язання; культуру, техніку, риторичні аспекти педагогічного мовлення; педагогічний такт та етику діяльності викладача; особливості педагогічного впливу на особистість, створення ситуації успіху; сучасні організаційні форми, методи, прийоми інтерактивного навчання, що використовуються у навчально-виховному процесі.

У процесі вивчення курсу студенти мають оволодіти **уміннями:** застосування методів науково-педагогічного дослідження; застосування невербального спілкування (жестикаляції, вияву міміки, вибору пози тощо), різноманітних методів і прийомів словесного впливу; аналізу педагогічних конфліктів, вибору ефективних шляхів їхнього розв'язання; застосування інтерактивних методів, форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів (“акваріуму”, “кола цікавих ідей”, комунікативної атаки, дискусії, діалогу, рольової гри і т. ін.).

Результати навчання(компетентності)

Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати проблеми, задачі дослідницького та/або інноваційного характеру у сфері освітніх, педагогічних наук.

Загальні компетентності(ЗК)

ЗК4.Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК7.Здатність до міжособистісної взаємодії.

ЗК8.Здатність діяти соціально відповідально і свідомо.

Спеціальні (фахові) компетентності(СК)

СК1.Здатність проєктувати і досліджувати освітні системи.

СК5.Здатність розробляти і реалізовувати нові освітні інструменти, проєкти та інтегрувати їх в освітнє середовище закладу освіти.

СК8.Здатність інтегрувати знання у сфері освіти/педагогіки та розв'язувати складні задачі у мультидисциплінарних та міждисциплінарних контекстах.

Програмні результати навчання(ПРН)

ПРН1. Знати на рівні новітніх досягнень концепції розвитку освіти і педагогіки, методологію відповідних досліджень.

ПРН3. Формувати педагогічно доцільну партнерську міжособистісну взаємодію, здійснювати ділову комунікацію,зрозуміло і недвозначно доносити власні міркування,висновки та аргументацію з питань освіти і педагогіки до фахівців і широкого загалу, вести проблемно-тематичну дискусію.

ПРН6. Розробляти та реалізовувати інноваційні й дослідницькі проєкти у сфері освіти/педагогіки та міждисциплінарного рівня із дотриманням правових, соціальних, економічних,етичних норм.

ПРН9. Здійснювати пошук необхідної інформації з освітніх/педагогічних наук у друкованих, електронних та інших джерелах, аналізувати, систематизувати її, оцінюючи достовірність та релевантність.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема 1. Освітній простір.

Педагог як суб'єкт освітнього простору. Педагогічна діяльність (сутність, структура, характеристика компонентів). Функції педагога. Педагогічні вміння вчителя, викладача. Головні професійні якості педагога. Суспільна значущість професії педагога. Рольовий репертуар учителя, викладача.

Тема 2. Педагогічна культура, професійна майстерність організатора освітнього простору.

Поняття про педагогічну культуру вчителя, викладача, її головні складові. Педагогічна спрямованість як важлива умова входження у професійну педагогічну діяльність. Педагогічний досвід (професійна компетентність, психолого-педагогічна ерудиція) та педагогічні здібності як головні ознаки педагогічної культури викладача. Поняття про педагогічну майстерність, її складові компоненти. Головні критерії майстерності вчителя, викладача. Рівні оволодіння професійною педагогічною майстерністю. Роль педагогічної творчості та творчого мислення у становленні вчителя, викладача, формуванні його педагогічної майстерності. Погляди на педагогічну майстерність у світовій педагогічній науці та практиці. Педагогічна майстерність та авторитет.

Тема 3. Педагогічна техніка організатора освітнього простору. Поняття про педагогічну техніку, її структура. Культура зовнішнього вигляду. Культура педагогічного спілкування. Лексичне багатство вчителя, викладача. Здатність педагога до саморегулювання. Використання прийомів саморегулювання. Шляхи вольового впливу на емоційну сферу особистості педагога, учня, студента.

Тема 4. Педагогічне спілкування як взаємодія.

Педагогічне спілкування (сутність, функції, особливості, принципи, критерії). Рівні й стилі педагогічного спілкування. Бар'єри в процесі спілкування вчителя з учнями, викладача із студентами та моделі їх поведінки.

Структура педагогічного спілкування. Техніка спілкування, комунікативні вміння педагога. Поняття про мову, мовлення, головні складові мовної системи. Різновиди педагогічного мовлення. Функції мовлення педагога. Техніка мовлення педагога. Слухання (рівні, стилі, бар'єри, принципи). Дикція як чіткість вимови, шляхи її поліпшення. Професійні особливості голосу педагога. Словесні дії педагога. Культура професійного мовлення.

Тема 5. Педагогічний такт та етика поведінки. Педагогічний такт, його складові та умови вияву. Поняття про педагогічну етику. Педагогічна реакція на поведінку, вчинок учня, студента. Методи, прийоми виховного впливу на поведінку учня, студента, умови, технологія їхнього застосування. Особливості взаємодії педагога з батьками, дотримання педагогічного такту. Особливості взаємодії педагога з обдарованими учнями, студентами. Особливості взаємодії педагога з проблемними учнями, студентами. Педагогічний такт і толерантність учителя, викладача. Влада в педагогічній діяльності, авторитаризм, домінантність.

Тема 6. Шляхи підвищення професійної майстерності організатора освітнього процесу. Формування іміджу вчителя, викладача, як запорука його

успіху в майбутній педагогічній діяльності. Педагогічне вигорання. Сучасні вимоги до особистості викладача. Педагогічний досвід (професійна компетентність, психолого-педагогічна ерудиція). Роль педагогічної творчості та творчого мислення у становленні викладача у формуванні педагогічної майстерності.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль I												
Змістовий модуль I.												
<i>Тема 1.</i> Педагог як суб'єкт навчально-виховного процесу. Педагогічна діяльність	16	2	4			10	16	2	2			12
<i>Тема 2.</i> Педагогічна культура, професійна майстерність учителя, викладача.	16	2	4			10	12					12
<i>Тема 3.</i> Педагогічна техніка вчителя	16	2	4			10	18	2	2			14
<i>Тема 4.</i> Педагогічне спілкування як взаємодія	16	2	4			10	14					14
<i>Тема 5.</i> Педагогічний такт та етика поведінки	14	2	2			10	16		2			14
<i>Тема 6.</i> Шляхи підвищення педагогічної майстерності.	12		2			10	14					14
<i>Разом</i>	90	10	20			60	90	4	6			80

5. Темы практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (денна ф.п.)	Кількість годин (заочна ф.п.)
1.	Освітній простір. Педагог як суб'єкт навчально-виховного процесу 1. Педагогічна діяльність (сутність, структура, характеристика компонентів). 2. Педагогічна взаємодія. 3. Функції педагога. 4. Сучасні вимоги до викладача. 5. Ціннісні орієнтації особистості викладача. 6. Педагогічні вміння викладача.	4	2
2.	Педагогічна культура викладача, його професійна майстерність 1. Поняття про педагогічну культуру педагога, її основні складові. 2. Педагогічний досвід та педагогічні здібності як головні ознаки педагогічної культури педагога. 3. Професійна майстерність.	4	
3.	Педагогічна техніка викладача 1. Поняття про педагогічну техніку, її структура. 2. Культура зовнішнього вигляду. 3. Культура педагогічного спілкування.	4	2
4.	Педагогічне спілкування як взаємодія 1. Сутність, функції, особливості, принципи, критерії педагогічного спілкування. 2. Рівні й стилі педагогічного спілкування. 3. Бар'єри в процесі спілкування педагога з учнями та моделі його поведінки. 4. Структура педагогічного спілкування. 5. Техніка спілкування, комунікативні уміння педагога, правила педагогічного спілкування	4	2
5.	Невербальна комунікація педагога 1. Поняття про засоби комунікації педагога. 3. Міжособистісний простір у спілкуванні. 4. Пластична техніка (пантоміміка) особистості вчителя (емоційне забарвлення пластики, пози особистості).	2	
6.	Шляхи підвищення професійної майстерності організатора освітнього процесу. Педагогічне вигорання.	2	
	Разом	20	6

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Кількість годин
1.	Суспільна значущість професії педагога. Рольовий репертуар.	5	5
2.	Педагогічна спрямованість як важлива умова входження у професійну педагогічну діяльність Педагогічна майстерність, авторитет та імідж викладача.	5	5
3.	Використання прийомів саморегулювання.. Цільова установка викладача на викладання предмету.	5	7
4.	Педагогічна взаємодія .	5	7
5.	Мімічна техніка (вираз обличчя, контакт очей). Мова жестів.	5	7
6	Зовнішній вигляд педагога(стриманість,охайність, естетична виразність, доцільність одягу).	5	7
7	Техніка спілкування, комунікативні вміння педагога, правила педагогічного спілкування вчителя, викладача.	5	7
8	Слухання (рівні, стилі, бар'єри, принципи). Словесні дії педагога. Культура професійного мовлення .	5	7
9	Дотримання педагогічного такту. Педагогічний такт і толерантність .	5	7
10	Конфлікти у педагогічній взаємодії. Експертиза та передбачення педагогічних конфліктів.	5	7
11	Погляди на педагогічну майстерність у світовій педагогічній науці та практиці.	5	7
12	Особливості взаємодії педагога з обдарованими студентами.	5	7
	Разом	60	80

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальне завдання з навчальної дисципліни «Професійна етика викладача вищої школи» оформляється у вигляді наукових повідомлень. Їхня тематика та вимоги щодо оформлення й написання щорічно оновлюються.

8. Методи навчання

Під час проведення лекційних та практичних занять щодо вивчення навчальної дисципліни «Професійна майстерність організатора освітнього

простору» необхідно використовувати такі методи навчання як: лекція, розповідь, пояснення, бесіда, дискусія, диспут, робота з нормативними документами про освіту, ілюстрування, відеометод, дидактична гра, практична робота тощо.

9. Методи контролю

Контроль рівня знань студентів щодо засвоєння ними тем з навчальної дисципліни «Професійна майстерність організатора освітнього простору» здійснюється на підставі таких методів як: метод усного контролю – здійснюється шляхом індивідуального і фронтального опитування студентів; метод письмового контролю – здійснюється за допомогою самостійних робіт; метод тестового контролю – виконання спеціальних тестових завдань; метод самоконтролю та ін.

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Розподіл балів, які отримують студенти під час практичних занять, за індивідуальне завдання та контрольну роботу, а також оцінювання залікової роботи здійснюється :

Накопичування балів під час вивчення дисципліни	
<i>Види навчальної роботи</i>	<i>Максимальна кількість балів</i>
Лекція	0
Практичні заняття	15
Самостійна робота	15
Індивідуальне чи творче завдання	20
Залікове заняття	50
Максимальна кількість балів	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. Методичне забезпечення

1. Самостійні завдання з навчальної дисципліни «Професійна майстерність організатора освітнього простору» для студентів денної та заочної форми навчання та методичні рекомендації щодо їх виконання.

2. Методичні вказівки для підготовки до практичних занять та самостійної роботи з навчальної дисципліни «Професійна майстерність організатора освітнього простору» для студентів денної та заочної форм навчання.

Ковальчук В.М. Педагогічна майстерність. Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів. -Івано-Франківськ.,2017. 46.с

3.Робоча програма з курсу.

12. Рекомендована література

1. .Актуальні проблеми розвитку вищої освіти:*навчально методичний посібник*/авторський колектив:Завгородня Т.К.,Нагачевська З.І.,Савчук Б.П.,СтинськаВ.В.,Стражнікова І.В.,Сгорова І.В.,Ковальчук В.М.,ПрокопівЛ.М.,СалигаН.М./За заг.ред.В.Стинської,Л.Прокопів/Івано Франківськ,2021.С.400/
2. Бондар В. І., Шапошнікова І. М. Управління підготовкою успішного вчителя: теорія і практика: *Монографія*. Київ, 2015. 332 с.
3. Вишневецька Є. Розвиток толерантності як активної життєвої позиції зростаючої особистості. *Рідна школа*. 2016. № 10. С. 38-41.
4. Галета Я. Інформаційна культура в професійній підготовці майбутнього педагога. *Рідна школа*. 2011. № 11. С. 24–27
5. Голік О. Б. Педагогічна майстерність: організаційно-управлінський аспект: *навч. посіб.* Донецьк, 2010. 242 с.
6. Голік О. Б., Кривильова О. А., Лебідь О. В., Немченко С. Г., Управління навчальним закладом: *підручник для студентів*. Донецьк, 2012. 516 с.
7. Зайченко І. В., Каленський А. А., Теслиук В. М., Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи: *підручник*. Київ: 2017. 484 с.
8. Закон України «Про вищу освіту» (за станом на 1 липня 2014 р.) // Верховна Рада України. Київ: Парламентське видавництво, 2014. 76 с.
9. Іваньшина Н. М. Сутність та поняття інформаційної культури особистості. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2012. № 2 (49). С. 57–65.
- 10.Кайдалова Л. Г., Лутаєва Т. В., Шварц Н. В. Теорія і практика вищої професійної освіти в Україні: *метод. рекомендації*. Харків, 2013. 60 с.
11. Кічук Н. Суб'єкт-суб'єктна взаємодія як пріоритет педагогіки толерантності та особистісно-професійної підготовки майбутнього фахівця. *Науковий вісник Ізмайльського державного гуманітарного університету. Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Ізмайл, 2019. Вип. 42. С. 99–104.
12. Ковальчук В. М. Людиноцентризм як гуманістично орієнтований підхід до формування нової людини. *Обрії*. 2014. №2 (35). С.49.

13. Ковальчук В. М. Михайло Галушчинський про вчителя та суспільне значення педагогічної праці. *Наукові записки*. 2003. №1. С. 75-78
14. Ковальчук В. М. Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці: *праці наук.-практ. інтернет-конф.* (Івано-Франківськ, 25 лютого 2016). Івано-Франківськ. С.34
15. Ковальчук В. М. Національне виховання дітей та молоді засобами родинної педагогіки. *Обрії*. 2018. С.119-121.
16. Ковальчук В. М. Педагогічна культура викладача. Сучасний викладач у студентоцентричній моделі освітнього процесу університету: *матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару* (Івано-Франківськ, 3-4 березня 2016). Івано-Франківськ. С.41-44.
17. Ковальчук В. М. Педагогічна майстерність. *Методичні рекомендації для самостійної роботи студентів*: Івано-Франківськ, 2016. 48 с.
18. Ковальчук В. М. Педагогічні умови формування та розвитку творчої особистості. *Інтернаука*. 2019. №15 (77), том 1. С. 45-49
19. Ковальчук В. М., Приймак О. Умови розвитку креативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО. *Інформаційний бюлетень кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика*. 2020. №33.
20. Ковальчук В. М., Приймак О. Формування креативної компетентності майбутніх викладачів ЗВО. *Інформаційний бюлетень кафедри педагогіки та освітнього менеджменту імені Богдана Ступарика*. 2019. №32. С.84-90.
21. Ковальчук В. М. Професіоналізм педагога – головна умова забезпечення якості освіти. *Науковий вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди*: збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. С.231-234.
22. Ковальчук В. М. Психолого-педагогічні умови розвитку творчої особистості. *Обрії*. 2012. №2 (35). С.47-49.
23. Ковальчук В. М. Управління навчальною та виховною діяльністю загальноосвітнього навчального закладу. *Науковий вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди*: збірник наукових праць. Переяслав-Хмельницький, 2015. С.268-271.
24. Лазаренко Н. І. Структурні компоненти інформаційної культури викладача педагогічного вищого навчального закладу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Вінниця, 2016. Вип. 47. С. 18–22.
25. Лебедик Л. В. Дев'ять кроків становлення гармонійно розвиненої особистості. Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості: *збірник статей за матеріалами VII міжнар. наук.-практ. онлайн-конф.* (Слов'янськ-Краматорськ, 18–19 березня 2020). Слов'янськ, 2020. С. 55–63.

26. Лебедик Л. В. Розвиток професійної компетентності викладачів закладів вищої освіти. Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти: *збірник наукових статей* / відп. ред. О. В. Зосименко, Г. Л. Сфремова. Суми, 2020. Ч. 1. С. 40–47.
27. Малицька О. В. Культурна ідентифікація як визначальний освітній фактор у педагогічному ВНЗ. *Молодий вчений*. 2015. № 2. С. 123–131.
28. Малицька О. В. Культурологічна діяльність як фактор гармонізації особистості. Сучасні тенденції в бізнесі та суспільному секторі. *Колективна монографія*. Опольє, Республіка Польща, 2016. С. 167–187.
29. Методологічне забезпечення процесу формування особистості в навчально-виховному процесі на різних рівнях освіти. Актуальні проблеми формування особистості в навчально-виховному процесі освітніх закладів. *Колективна монографія* / Лісіна Л. О.; ред. Попова О. І. Бердянськ, 2016. С. 182–204.
30. Основні стандарти поведінки вчителя у професійній сфері та в соціальній мережі. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2017. №2. С. 32-35.
31. Співаковський О. Успіх і результативність – через широке партнерство: як розвиватися освіт. *Голос України*. 2017. С. 4.
32. Степанов В. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті. *Вісник Харківської державної академії культури*: збірник наукових праць. Харків, 2010. Вип. 30. С. 173–179.
33. Хайруліна В. Особистість у колективі: до 100-річчя від дня народження В. О. Сухомлинського. *Рідна школа*. 2016. № 11/12. С. 37-39.
34. Черезова І. О. Комунікативна компетентність як інтегральна якість особистості. *Вісник Херсонського державного університету. Психологічні науки*: збірник наукових праць. Херсон, 2014. Вип. 1, т. 1. С. 103–107.
35. Шварц Н. В. Формування педагогічної творчості майбутніх викладачів. *Науковий збірник. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*: збірник наукових праць. Київ, 2014. № 79. С. 109-114.
36. Шовш К.С. Інформаційна культура педагога: проблеми, визначення та формування. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2015. № 1–4. С. 47–54.